

ІВАНАШКО Оксана Євгенівна,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри педагогічної та вікової психології
(Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк)

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ЦІННІСНА ОСНОВА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Розглядається толерантність як неодмінна умова та інструмент реалізації основних етичних засад інклюзивної освіти у розвитку толерантної самосвідомості в підростаючого покоління; визнання цінності кожної дитини незалежно від її пізнавальних, академічних та інших здобутків у формуванні безпечного освітнього простору.

Ключові слова: толерантність, інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, безпечний освітній простір.

Діти з особливими освітніми потребами є однією із соціальних груп, що перебуває в ситуації високого ризику соціальної ексклюзії. Під ексклюзією мається на увазі поступовий процес нагромадження шкоди, що веде від повної інтеграції через прикордонний стан надлому до повної ізоляції індивіда або групи від суспільства [1]. Процеси виключення мають низхідний характер, коли кожна наступна сходинка, що веде до повної ексклюзії, ще більше звужує спектр доступних індивіду ресурсів. Соціальна інклюзія – це процес реального включення людей з особливими потребами в активне суспільне життя, зокрема й за допомогою освіти.

Інклюзивна освіта – освіта, має бути доступною кожній дитині, незалежно від особливостей її розвитку, вона надає можливість бути включеною до спільного (єдиного, цілісного) процесу навчання й виховання (розвитку та соціалізації), що потім дає змогу людині, яка дорослішає, стати рівноправним членом суспільства, знижує ризику її соціальної виключеності.

Інклюзивне навчання передбачає активну спільну участь в освітньому процесі кожної дитини незалежно від її здібностей та освітніх потреб. Безумовно, головним принципом розвитку інклюзивних підходів в освіті є дотримання інтересів кожної дитини.

Інклюзія починається з визнання існування відмінностей між учнями, якщо ці відмінності поважаються та є основою навчального процесу. Тому толерантність можна розглядати як платформу цінностей, головну умову реалізації моделі інклюзивної освіти та подолання соціального відчуження.

Відповідно до Декларації принципів толерантності, толерантність означає повагу, прийняття та належне розуміння різноманіття світових культур, способів самовираження та способів вираження людської індивідуальності; визнання того, що люди природно відрізняються проте всі мають право на життя та збереження своєї індивідуальності. Толерантність потребує можливостей реалізації кожною людиною соціального розвитку за відсутності будь-якої дискримінації [2].

Толерантність як принцип взаємодії в системі «людина-людина», «людина-держава» закріплена в основних міжнародних документах з прав людини. Одним із основних принципів захисту прав дитини є принцип недискримінації, який закріплено в Конвенції про права дитини (1989 р.) [4].

Нова Стратегія з прав дитини (2022–2027) «Права дітей в дії: від стабільної реалізації до спільного новаторства», яка була прийнята Комітетом міністрів в лютому 2022 року і буде скеровувати діяльність Ради Європи протягом наступних шести років наголошує на рівних можливостях та соціальному включенні для всіх дітей закріплено, власне кажучи, принципи соціальної інклюзії – недискримінації, поваги до особливостей осіб з обмеженими можливостями здоров'я і прийняття їх як компонента людського різноманіття, рівності можливостей, повного й ефективного залучення та включення їх у суспільство [3].

Ключовими принципами є: захист прав кожної дитини, максимальна реалізація потенціалу кожної дитини, особлива увага вразливим категоріям дітей. Правове регулювання відносин у сфері освіти ґрунтується на принципах визнання пріоритетності освіти, забезпечення права кожної людини на освіту, неприпустимість дискримінації у сфері освіти [5].

Таким чином, толерантність як філософія існування, принцип організації життєдіяльності має не тільки етичні,

а й закріплені в міжнародному та українському законодавстві правові підстави.

Слід зазначити, що в міжнародному праві людину з обмеженими можливостями здоров'я розглядають як особу, яка має особливу індивідуальність, орієнтовану на активну соціалізацію та інтеграцію в суспільство, і завдання держави полягає в усуненні бар'єрів, що перешкоджають соціальному розвитку інвалідів нарівні з іншими людьми в усіх сферах життєдіяльності. Таке трактування зумовлює апріорі створення умов у суспільстві для прийняття особливостей людей з обмеженими можливостями здоров'я та включення їх в усі сфери життєдіяльності нарівні з іншими людьми.

Інклюзивна модель освіти має поєднувати інтереси всіх суб'єктів освітнього процесу, забезпечуючи об'єднання зусиль на налагодження взаєморозуміння між всіма учасниками освітнього процесу: дітей з особливими освітніми потребами та нормотипових дітей, їх батьків, педагогів, асистентів вчителів, інших фахівців освітнього простору, адміністрації, структур додаткової освіти.

Отже, в освітній організації необхідно створити толерантний простір, під яким розуміють єдність усіх суб'єктів навчального та виховного процесу, форми організації їхніх стосунків, які побудовано на засадах толерантності, які є провідним компонентом етики та основою гуманістичного виховання. Формування толерантного простору створює умови для розвитку інтерсуб'єктного процесу освіти на основі особистісних змін в опануванні й перетворенні навколишнього світу, формуючи толерантну особистість, яка перетворює навколишній світ, є відкритою та вільною, має високорозвинуті механізми самоідентифікації, яка виражає певні духовні та культурно-історичні цінності, а також є основою гуманістичного виховання. Освітній процес має скеровуватися на розвиток толерантної взаємодії в процесі опанування знань про толерантність та закріплення навичок толеранцій у навчально-виховному процесі, а також впливати на систему цінностей підростаючої особистості, де толерантність має бути

закріплена як одна з найвищих суспільних і особистісних цінностей, розвиваючи мотиви та формуючи установки на толерантність.

Головним засобом процесу педагогічної взаємодії виступає педагог, від особистісного потенціалу, професійних знань і вмінь, переконань якого залежить ефективність, продуктивність спілкування та спільної діяльності [6]. До толерантних типів взаємодії можна віднести такі типи: діалог, співпраця, опіка.

У діалоговій взаємодії проявляються індивідуальні особливості особистості і це вимагає вибудови рівності позицій, емпатійність, здатність прийняти іншого в його сутності, відкидання стереотипів сприйняття інших. У співпраці необхідне створення умов для спільної діяльності від постановки цілей, планування до врахування можливостей кожної особи, використовуючи навички толерантності, які характеризуються такими ознаками: контактність, доброзичливість, відсутність тривожності, мобільність дій, терпіння, довірливість, соціальна активність. Опіка передбачає турботу, причому такі прояви турботи не повинні принижувати гідності опікуваного, а реалізовуватися через уміння прийти на допомогу, прояв високого рівня емпатії та емоційної стабільності.

Г. Лещук та В. Поліщук зазначають, що толерантність особистості визначається добрим розумінням себе та інших, вмінням демонструвати гнучкість та емпатію у міжособистісній взаємодії, здатність з повагою ставитися до інших і, в той же час, реалізовувати власні погляди, цінності й переконання [7]:

Ключовими інструментальними якостями педагога в реалізації моделі інклюзивної освіти виступають такі якості, як тактовність і терпіння. Тактовність передбачає вміння педагога передбачати всі об'єктивні наслідки вчинків і дій та їх суб'єктивне сприйняття учнями, колегами, батьками. Уміння вибудувати свої дії так, щоб не поставити будь-кого в незручне становище, не зачепити самолюбство особистості, не принизити, і може бути досягнуто шляхом всебічного оцінювання суперечливості ситуації та тенденцій її розвитку.

Уміння передбачати не тільки раціональні, а й емоційні наслідки власних дій допоможе педагогу уникнути некоректних висловлювань і вчинків. Терпіння особливо потрібне педагогу в інклюзивному середовищі, оскільки він працює з різними учнями, чимало з яких є важкими у спілкуванні, що може бути зумовлено особливостями психофізичного стану та їхніми особистісними характеристиками. Для педагога головне вислухати дитину, батьків, дати можливість вичерпно висловитися щодо проблеми, зняти негативні емоції та спрямувати розмову в конструктивне річище, щоб отримати повну інформацію та викликати мотивацію до спільної діяльності. Етичні компоненти терпіння як якості особистості полягають у тому, що вони зумовлюють можливість встановлення міцного контакту з дітьми, що дасть змогу досягти позитивного результату у вибудові безпечного освітнього простору.

Узагальнюючи все вищенаведене, можемо зазначити, що толерантність не лише є етико-правовою підставою, а й виступає як неодмінна умова та інструмент реалізації основних етичних засад інклюзивної освіти – розвитку толерантної самосвідомості в підростаючого покоління; визнання цінності кожної дитини незалежно від її пізнавальних, академічних та інших здобутків у формуванні безпечного освітнього простору.

Список використаних джерел

1. Гоян І., Будз В. Соціальна інклюзія VS соціальна ексклюзія : зб. наук. пр. ЛОГОС. 2021. Квітень. DOI:10.36074/logos-09.04.2021.v1.60. URL: <http://lib.pu.if.ua:8080/bitstream/123456789/9627/1/Соц.інклюзія-Відень-9.04.2021%20%281%29-173-174.pdf>
2. Офіційний сайт ООН : [Електронний ресурс]. URL: <https://ukraine.un.org/uk>
3. Стратегія Ради Європи з прав дитини НА 2022–2027 рр.: «Права дитини на практиці: від стабільної реалізації до спільного новаторства». С. 13. URL: <https://rm.coe.int/coe-strategy-for-the-rights-uk/1680a774c4>
4. Конвенція про права дитини. Редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року. Офіційний переклад Конвенції українською мовою від 16.11.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

5. Нормативно-правова база з питань інклюзивного навчання. Дата публікації 15/03/2023. URL : <http://www.kharkivosvita.net.ua/document/6248>

6. Білозерська С.І. Особистісний потенціал у структурі особистості викладача. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського*. Серія: Психологія. 2021. Т. 32 (71). № 1. С. 87–92. DOI: <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2021.1/15>

7. Polishchuk V., Leshchuk H. Толерантність як особистісна характеристика в умовах імплементації інклюзивної освіти. *Social Work and Education*. 2020. Т. 7. Вип. 3. Вересень. С. 338–46. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.20.3.8>

КАЗМІРЧУК Наталія Миколаївна,
методист відділу практичної психології та соціальної роботи
(Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Луцьк)

СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА: ПРОТИДІЯ БУЛІНГУ

Ключові слова: *безпечне освітнє середовище, булінг, фізичне та психічне здоров'я.*

Від того, в якій атмосфері перебувають наші діти, залежить їхнє здоров'я, їхнє бажання вчитися, бажання приходити до школи.

Відсутність єдиного визначення поняття «безпека освітнього середовища» зумовлена існуванням різних підходів до розуміння його сутності.

Передусім слід зазначити, що освітнє середовище виступає складною організованою системою, в межах якої вирішуються не тільки освітні завдання, а й відбувається соціалізація та психологічний розвиток особистості. В освітньому середовищі реалізується значна частина онтогенезу людини, об'єднуються взаємини дитини з однолітками, педагогами, батьками, іншими людьми, причетними до освітнього процесу.

Безпечне освітнє середовище – це стан освітнього середовища, в якому: наявні безпечні умови навчання та праці, комфортна міжособистісна взаємодія, що сприяє емоційному благополуччю учнів, педагогів і батьків, відсутні будь-які